

ตอนที่ 4

เค้าโครงเรื่อง

ศิลปะอินเดีย ลักษณะของศิลปะอินเดีย ศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ของอินเดีย ศิลปะอินเดียสมัยโบราณ ศิลปะสมัยคันธารราฐ ศิลปะสมัยมถุรา ศิลปะสมัยอมราวดี ลักษณะโดยทั่วไปของศิลปะสมัยคันธารราฐ มถุราและอมราวดี ศิลปะสมัยคุปตะ ศิลปะสมัยหลังคุปตะ ลักษณะทั่วไปของศิลปะสมัยคุปตะและหลังคุปตะ ศิลปะสมัยปาละ ศิลปะสมัยเสนะ ลักษณะโดยทั่วไปของศิลปะปาละเสนะ ศิลปะอิสลาม ลักษณะโดยทั่วไปของศิลปะอิสลาม

สาระสำคัญ

ประเทศอินเดียเป็นอู่อารยธรรมสำคัญของเอเชีย จากลักษณะภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยภูเขาและแม่น้ำ จึงดูเหมือนจะทำให้อินเดียถูกตัดขาดจากโลกภายนอก และทำให้อิทธิพลของศิลปะต่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงเป็นศิลปะอินเดียที่มีแบบอย่างเฉพาะของตนเองอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสาเหตุให้ศิลปะในแต่ละภาคของอินเดียมีความแตกต่างกันมากด้วย

ศิลปะสมัยประวัติศาสตร์สมัยแรกสุดน่าจะเรียกได้ว่าเป็นสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อคือศิลปะในวัฒนธรรมของโมहनโจดาโรและฮารัปปา ซึ่งแสดงออกถึงอิทธิพลของศิลปะเมโสโปเตเมียอย่างเต็มที่ ศิลปะกรีกและอิหร่าน (เปอร์เซีย) ได้ให้อิทธิพลต่อศิลปะอินเดียในยุคต่อมา คือ ศิลปะอินเดียสมัยโบราณหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าศิลปะสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช การสร้างศาสนสถานในสมัยนี้ได้ยึดถือตามแบบศิลปะกรีกและอิหร่าน มีการขุด เจาะภูเขาเข้าไปเป็นศาสนสถาน แม้ว่าการทำประติมากรรมจะมีอยู่อย่างมากมายแต่ในสมัยนี้ศิลปินก็ยังไม่กล้าที่จะทำพระพุทธรูป ต่อมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 6-7 จึงได้เกิดศิลปะคันธารราฐ ซึ่งได้เริ่มทำพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรก แต่พระพุทธรูปแสดงออกถึงอิทธิพลของศิลปะกรีกอิหร่านอย่างชัดเจน ต่อมาในสมัยมถุรา จึงกล่าวได้ว่าเป็นศิลปะอินเดียอย่างแท้จริง ศิลปะอินเดียได้ถึงยุคทองในสมัยคุปตะแล้วเริ่มเสื่อมลงในสมัยหลังคุปตะ ซึ่งเห็นแบบอย่างของศิลปะอย่างชัดเจนในอีกรูปแบบหนึ่งในสมัยปาละและเสนะ อย่างไรก็ตามในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ศิลปะอิสลามก็ได้ให้อิทธิพลต่อศิลปะอินเดียอีกครั้งหนึ่งและเป็นเหตุให้ศิลปะอินเดียมีแบบอย่างของศิลปะที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมไปอย่างสิ้นเชิงจนกระทั่งอินเดียตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษในพุทธศตวรรษที่ 23

จุดมุ่งหมายในการเรียนรู้

เมื่อนักศึกษาเรียนจบบทนี้แล้ว นักศึกษาสามารถ

1. เข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปะอินเดียจนสามารถเล่าเรื่องยุคสมัยต่างๆ ได้
2. เข้าใจแบบอย่างของศิลปะอินเดียในแต่ละยุค จนสามารถแยกแยะแบบของศิลปะจากรูปภาพตามยุคสมัยได้
3. เข้าใจประวัติศาสตร์และลักษณะภูมิประเทศของอินเดียโดยสังเขป จนสามารถเล่าได้
4. เข้าใจถึงกำเนิดพระพุทธรูปในประเทศอินเดีย จนสามารถเล่าได้
5. เข้าใจถึงเรื่องราวของศิลปะอินเดีย จนสามารถเป็นพื้นฐานในการเรียนศิลปะเอเชียอาคเนย์ได้

บทที่ 4 ศิลปะอินเดีย

การเรียนรู้ศิลปะอินเดียเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศิลปะของประเทศไทยแถบเอเชียอาคเนย์เพราะอินเดียเป็นผู้วางรากฐานทางวัฒนธรรมให้แก่ประเทศไทยนี้ ดังปรากฏว่าคติทางศาสนา รูปแบบทางศิลปะ การแสดงออกทางขนบธรรมเนียมประเพณี และการจัดการปกครองในยุคแรกเริ่มของประเทศไทยแถบเอเชียอาคเนย์ก็เป็นไปตามแบบอย่างอินเดียทั้งหมด ดังนั้นการศึกษาศิลปะในประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์จึงปฏิเสธไม่ได้ที่ต้องศึกษาศิลปะอินเดีย ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นแม่บททางวัฒนธรรมของประเทศไทยต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์นั่นเอง

ภูมิประเทศ

ประเทศอินเดียมีพื้นที่เป็นรูปสามเหลี่ยม ทางทิศเหนือมีทิวเขาหิมาลัยเป็นเครื่องกั้นเขตแดนตัดอินเดียออกจากเอเชีย ทั้งนี้เพราะทิวเขาหิมาลัยจะเหยียดยาวออกไปทั้งทางตะวันออกและตะวันตก แต่ยังมีช่องเขาทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเพียงทางเดียวที่ชี้เป็นเส้นทางเดินผ่านไปมาติดต่อกับโลกภายนอกได้ ทิวเขาหิมาลัยเป็นบ่อเกิดของแม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคา แม่น้ำสินธุไหลผ่านแคว้นปัญจาบ ส่วนทางตอนล่างไหลผ่านแคว้นสินธุในประเทศปากีสถาน นอกจากนั้นแม่น้ำสินธุยังเป็นบ่อเกิดแห่งอารยธรรมรุ่งแรกสุดของประเทศไทยอินเดียด้วย แม่น้ำคงคาและยมนา (เป็นแควหนึ่งของแม่น้ำคงคา) จะไหลผ่านแถบกรุงเดลีไปจนถึงเมืองปัตนะ จัดได้ว่าแม่น้ำคงคามีความสำคัญและเป็นหัวใจของประเทศไทยอินเดียเลยที่เดียวตอนกลางของประเทศจะมีทิวเขาวินธัย แบ่งอินเดียออกเป็นภาคเหนือและภาคใต้ ซึ่งแต่ก่อนนี้ภาคเหนือเรียกว่าแคว้นอินดูสถานกับดินแดนทางภาคใต้ที่เรียกว่า แหลมเดคข่านหรือทักชิลมถออกจากกัน จากทิวเขาวินธัยเหนือไปจดกับแม่น้ำคงคาเป็นที่ราบสูงและแหลมเดคข่านทั้งหมดก็เป็นที่ราบสูงที่เต็มไปด้วยภูเขาและแห้งแล้งมาก นอกจากนั้นที่แหลมเดคข่านยังมี

เทือกเขาขนาดกันอยู่ทั้งทางตะวันออกและตะวันตก ซึ่งทิวเขาขนาดทางตะวันตกจะสูงกว่าตะวันออกด้วยเหตุนี้แม่น้ำในแหลมเดคซ่านเกือบทั้งหมดคือแม่น้ำมหานที โครทาวารี กฤษณา และกาเวรี จึงไหลลงทะเลทางทิศตะวันออก คงมีแต่แม่น้ำนัมทาและดาปตี เท่านั้นที่ไหลลงทางตะวันตก แม่น้ำในแหลมเดคซ่านจะไหลผ่านที่ราบที่ลึกกว่าที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคา ซึ่งจะเห็นเขตที่มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นเช่นเดียวกับที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุและคงคา และบริเวณทางตะวันออกเฉียงใต้ของแหลมเดคซ่านซึ่งเป็นที่ราบกว้างใหญ่จะเป็นดินแดนแห่งชนชาติทมิฬ ซึ่งมีแบบอย่างของอารยธรรมที่แตกต่างไปจากภาคเหนือ นอกจากนั้นทางภาคใต้ยังมีเกาะลังกา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเทศอินเดีย ทางภาคเหนือของเกาะลังกา จะเป็นที่ราบเหมือนภาคใต้ของอินเดียและภูเขาในภาคกลางของเกาะลังกาก็คือทิวเขาขนาดตะวันตกนั่นเอง (1)

จากลักษณะของภูมิประเทศเช่นนี้ประเทศอินเดียเหมือนถูกตัดขาดออกจากโลกภายนอก

ทั้งกลุ่มชนต่าง ๆ ในอินเดียก็ติดต่อถึงกันไม่สะดวก แต่สิ่งเหล่านี้กลับมีผลอย่างมากต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะและวิวัฒนาการของศิลปะให้มีลักษณะเป็นแบบอย่างโดยเฉพาะของตนเอง แม้ว่าศิลปกรรมรุ่นแรกของอินเดีย จะปรากฏอิทธิพลของศิลปะเมโสโปเตเมีย ศิลปะอิหร่าน ศิลปะกรีกอย่างเห็นได้ชัด แต่ด้วยอิทธิพลของลักษณะภูมิประเทศประกอบกับความชำนาญของช่างพื้นเมือง แบบอย่างของศิลปะต่างประเทศที่กล่าวมานั้นนานก็ได้จางหายและเปลี่ยนแปลงมาเป็นแบบอย่างของอินเดียอย่างแท้จริง (2) และมีความงดงามตามแบบอุดมคติของศิลปะทางตะวันออก

(1) หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะอินเดีย. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2519), หน้า 1 - 4.

(2) การที่อินเดียมีลักษณะภูมิประเทศที่โดดเดี่ยวเหมือนถูกตัดขาดจากเอเชียและยุโรปนั้น เป็นปัจจัยสำคัญต่อวิวัฒนาการของศิลปะให้เป็นแบบฉบับของศิลปะตะวันออกได้เร็วขึ้น ดู Hermann Goetz. "India", *Art of the World*. (Germany : Holle and Co. Verlag, Baden - Baden, 1960). p 14.

ลักษณะของศิลปะอินเดีย

ศิลปะอินเดียสร้างขึ้นมาจากศาสนา มักนิยมการพรรณนาและเล่าเรื่อง ดังจะเห็นได้จากงานศิลปะพุทธศตวรรษที่ 4-14 โดยนิยมแสดงออกมาเป็นภาพสลักปูนสูงและปูนต่ำ ขนาดยาวหรือเขียนภาพเล่าเรื่องบนผนังขนาดใหญ่ เมื่อศิลปะอินเดียได้เจริญถึงขีดที่สวยงามสูงสุดในประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 แล้วก็เริ่มยืดยานกึ่งมากยิ่งขึ้น ประติมากรรมแสดงออกอย่างแข็งกระด้างและไม่มีชีวิตจิตใจ นิยมทำประติมากรรมเดี่ยว ๆ มากกว่าทำภาพเล่าเรื่องแต่ความนิยมในการเล่าเรื่องกลับปรากฏในภาพเขียนขนาดเล็กของศิลปะอิสลาม ที่แผ่ขยายเข้าสู่อินเดียในพุทธศตวรรษที่ 18 และ 19

ศิลปะอินเดียมีความเกี่ยวข้องกับบรรพคดียุคและดาราศาสตร์มาก ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจถึงศิลปะอินเดียอย่างต่อแท้ เราจึงต้องเข้าใจเรื่องราวในบรรพคดียุคอินเดียและกฏเกณฑ์ในศาสตร์แห่งความงามนั้นด้วย (1)

การยึดมั่นในกฏเกณฑ์มากเกินไปของศิลปะอินเดียทำให้ศิลปะอุปตะเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว กฏเกณฑ์อันเนื่องมาแต่ความเชื่อถือในขนบธรรมเนียมและประเพณีโบราณในประเทศอินเดียประเพณีเปรียบเหมือนศาสนา ดังนั้นจึงมีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวอินเดียมาก การยึดมั่นในระบอบวรรณะ และความหมายของมูทรา (ท่าทาง) (mudra) และหัตถ์ (hasta) ของพระพุทธรูปซึ่งความหมายของท่าทางนี้จะใช้ทั้งในด้านศาสนา นาฏศิลป์และศิลปกรรม นอกจากนั้นความเชื่อที่เกี่ยวกับโลกสี่ฐานที่วามนุษย์โลกก็เหมือนกับเทวโลก ดังนั้นพระมหากษัตริย์ก็คือรูปเทวดาและพระราชวังซึ่งเป็นประทับของพระมหากษัตริย์ก็คือเทวาลัยที่สร้างจำลองจากเขาพระสุเมรุซึ่งตั้งอยู่เป็นแกนกลางของโลกโดยมีฐานหลายชั้นรองรับไว้แน่นอน จากความคิดดังกล่าวย่อมมีส่วนกระทบต่อการกำหนดรูปแบบของศิลปกรรมของอินเดียอย่างแน่นอน

การที่ประเทศอินเดียรักษาขนบประเพณีอย่างเข้มงวดเช่นนี้ทำให้ศิลปะอินเดียมีวิวัฒนาการไปอย่างช้า ๆ และค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงอิทธิพลที่ได้รับจากต่างประเทศให้เป็นแบบอย่างของตนเองในขณะเดียวกันเมื่อศิลปินยึดมั่นอยู่ในกฏเกณฑ์ต่าง ๆ มากเกินไป ย่อมทำ

(1) หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. เรื่องเดิม., หน้า 8 - 9.

ทำให้ช่างไม่สามารถสร้างสรรค์ภาพพจน์อย่างอิสระของพระพุทธรูปได้ ทั้งนี้เพราะในตำราได้บ่งบอกไว้อย่างละเอียดเกี่ยวกับท่าทาง สีที่ใช่ รูปร่าง ทรวดทรงของรูปเคารพต่าง ๆ เช่น รูปเทพเจ้าที่หน้าเกรงขามย่อมต้องงาช้างที่งอกแล้ว ถืออาวุธที่ใช้ในการรบพุ่ง มีเขี้ยวงอกออกจากรูมปาก ผมตั้งตรงคิ้วขมวด แสยะปาก ตาพอง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะทบทวนศิลปะอินเดีย เชื่อมโยงอย่างรวดเร็ว เช่น ศิลปะสมัยหลังคุปตะและศิลปะปาละ เสนาะ เป็นต้น (1)

ศาสนาเป็นแรงบันดาลใจอย่างมากต่อการสร้างงานศิลปะของอินเดียดังปรากฏว่าศิลปกรรมอินเดียทำขึ้นเพื่อรับใช้ศาสนาทั้งสิ้น ในขณะที่เดียวกันชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอินเดียก็ผูกพันกับธรรมชาติมาก รูปแบบของศิลปะจึงมักจะมีรากฐานมาจากการยอมรับเอารูปแบบจากธรรมชาติบ้างและจากจินตนาการของศิลปินที่ได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติบ้าง บางท่านกล่าวว่าศิลปะอินเดียเป็นศิลปะแบบนามธรรม (Abstract Art) ก็ดูจะไม่ถูกต้องนัก เพราะศิลปะอินเดียยังไม่ยอมรับเอารูปร่างที่คิดไปจากธรรมชาติ รูปแบบลวดลาย หรือสิ่งอื่น ๆ ที่ปรากฏในรูปของศิลปกรรมนั้น ชาวอินเดียมิได้คิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ แต่คิดขึ้นและประดิษฐ์ขึ้นจากสิ่งที่เป็นจริงและสิ่งที่ชาวอินเดียได้เห็นเป็นประจำ จึงกล่าวได้ว่าศิลปะอินเดียเป็นศิลปะแบบอุดมคติ (Idealistic Art) คืออาศัยรูปร่างจากธรรมชาติเป็นเกณฑ์ในการสร้างจินตนาการของศิลปินและการแสดงออกของศิลปินก็มีไว้แสดงออกให้ตรงตามธรรมชาติแต่เป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับของสังคม (2)

ศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ของอินเดีย

ศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ของอินเดียอาจแบ่งเป็น 2 สมัยใหญ่ ๆ คือ ศิลปะสมัยก่อนพุทธ และอินเดียเข้ามามีอารยธรรมและศิลปะอินเดียอย่างแท้จริง

(1) เรื่องเดียวกัน., หน้า 9 - 15.

(2) ศิลปะนามธรรมเป็นรูปนามโนภาพ ไม่เหมือนรูปที่เราเห็นจากของจริง และถูกสร้างขึ้นตามความรู้สึกนึกคิดภายในอันบริสุทธิ์และแสดงออกมาอย่างอิสระแต่ไม่เหมือนกับธรรมชาติ ดู เขียน กิ่งศิริ. ศิลปะนามธรรม. (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), หน้า 4.

1. ศิลปะสมัยก่อนที่ชาวอินเดียเข้ามาครอบครองก็คือศิลปะโรมเนจดาโร และฮารับปา ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของอินเดีย เจริญขึ้นแถบลุ่มแม่น้ำคงคาและสินธุ ราว 2500 - 1500 ปีก่อนพุทธกาล เรียกว่าอารยธรรมแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus Civilization)

เมืองฮารับปาอยู่ในแคว้นสินธุ และเมืองโรมเนจดาโรอยู่ในแคว้นมัญจาป ทั้งสองเมืองตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำสินธุ แม้ว่าจะอยู่ห่างกันประมาณ 600 กิโลเมตรก็ตาม อารยธรรมทั้ง 2 แห่งนี้มีลักษณะเหมือนกันทุกประการ คือแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะอิหร่านและเมโสโปเตเมีย แต่ยังมีเอกลักษณ์และมีลักษณะเป็นของตนเองอย่างแท้จริง

จากการขุดค้นของนักโบราณคดีชาวอังกฤษและอินเดีย พบซากผังเมืองที่มีระเบียบ คงได้รับแบบอย่างมาจากอารยธรรมเมโสโปเตเมีย ราว 1800 ปีก่อนพุทธกาล (1) สถาปนิกในสมัยนั้นรู้จักใช้อิฐดิบเป็นรากฐานของอาคารและอิฐที่เผาไฟแล้วถือเป็นอาคารบนดิน และการก่ออิฐนั้นก็ใช้ปูนสอด้วย

การสร้างหลังคาใช้อิฐวางเรียงซ้อนกันขึ้นไปรอยาให้แผ่นบนเหลื่อมแผ่นล่างเข้ามาภายในเล็กน้อย ถนนตัดเป็นมุมฉาก สองฟากถนนเป็นบ้านที่อยู่ ซึ่งส่วนใหญ่มีบ่อน้ำและสระน้ำที่มีท่อน้ำน้ำเข้ามาจากแม่น้ำใกล้เคียง

นอกจากอาคารใหญ่ในเมืองแสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของชาวเมืองฮารับปาและโรมเนจดาโรแล้ว ยังไม่พบซากพระราชวังและศาสนสถานแห่งใดเลย เท่าที่พบมี สระอาบน้ำ บ่อนปรการ อาคารสาธารณะ บ้านที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ที่อยู่ของพวกช่างฝีมือ โรงสีข้าว เตาไฟสาธารณะ ยุงข้าว ป่าช้า และร่องรอยของท่าเรือ (2) ซึ่งแสดงว่าชาวเมืองมีการค้าขายทางน้ำแล้ว

นอกจากนั้นยังได้พบประติมากรรมดินเผา มักทำเป็นรูปผู้หญิงมีเครื่องประดับตกแต่งอย่างสวยงาม เปล้าผมนลักษณะต่าง ๆ กัน บางครั้งรูปผู้หญิงจะอุ้มเด็กด้วย นักโบราณ

---

(1) หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะอินเดีย (เล่ม 1), (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2510), หน้า 34.

(2) เรื่องเดียวกัน., หน้า 34- 35.

คดีสันนิษฐานว่าประติมากรรมเหล่านี้คงทำขึ้นเนื่องจากความเชื่อและเคารพบูชาเพศแม่ (The - Great Mother Cult) นอกจากรูปผู้หญิงแล้วก็พบประติมากรรมดินเผา 13 รูป เป็นรูปชายมีเครา 11 รูป

ทั้ง 11 รูป ทำเป็นลักษณะเดียวกันหมด คือ ห่มผ้าเปิดไหล่ด้านขวา และที่ผ้าห่มมีลวดลายคล้ายรูปดอกจิกประดับด้วยพลอยสีต่าง ๆ ซึ่งคล้ายคลึงกับลวดลายของศิลปะเมโสโปเตเมียมาก รูปเหล่านี้สันนิษฐานกันว่า น่าจะเป็นรูปพระหรือเจ้าผู้ครองนครหรือเป็นบุคคลที่ชาวเมืองเคารพบูชามาก (1) จากประติมากรรมดินเผาที่พบ ประกอบกับความเจริญทางด้านสถาปัตยกรรมเท่าที่ได้กล่าวมาแล้วทุกแห่งก็บ่งชี้สันนิษฐานว่า เมืองทั้งสองนี้คงเป็นเมืองที่มีการปกครองโดยประมุขคนเดียวหรือหลายคนที่มีอำนาจอย่างสมบูรณ์ (2) รูปชายมีเคราอาจจะ เป็นประมุขของชาวเมืองทั้งสองได้

ศิลปกรรมที่น่าสนใจและพบเป็นจำนวนมากคือ ที่ประทับตราที่ทำด้วยหินสบู่ มีลักษณะคล้ายคลึงกับที่ประทับตราที่พบที่เมโสโปเตเมีย ที่ประทับตราที่พบนี้แสดงถึงภาพสัตว์ต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย เช่น รูปวัว มองเห็นด้านข้างด้านเดียวยืนอยู่หน้าแท่นบูชาข้างหรือหน้ารางใส่อาหารบ้าง บางครั้งจะแสดงเป็นรูปเทวดานั่งขัดสมาธิ และมีสัตว์ประกอบสันนิษฐานว่ารูปที่กล่าวมานี้ อาจเป็นต้นเค้าของรูปพระอิศวรในสมัยต่อมาก็ได้ นอกจากรูปสัตว์รูปบุคคลแล้ว ยังมีอักษรจารึกอยู่ด้วย

นอกจากนั้นยังได้พบวัตถุและเครื่องมือที่ทำด้วยทอง เงิน ทองแดง ทองเหลือง เครื่องมือที่พบมีทั้งทำด้วยหิน และหินสบู่ ส่วนเครื่องประดับทำจากหินมีค่าหลายชนิด รวมทั้งกระดูก งาช้างและ เปลือกหอย เครื่องปั้นดินเผาเขียนสีอีกมากมาย เป็นที่น่าเสียดายว่ายังมีผู้ใดศึกษาจนสามารถอ่านจารึกออกได้ เราจึงไม่ทราบเรื่องราวในอารยธรรมนี้มากไปกว่าซากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ให้ความกระจ่างแก่เราบ้างเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบก็แสดงให้เห็นว่าชาวฮารัปปาและโรมันเจดาร์ มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะอิทธิพลของอารยธรรมเมโสโปเตเมีย ชาวฮารัปปาและโรม

(1) Hermann Goetz, เรื่องเดิม., p 22.

(2) เรื่องเดียวกัน., p 35.

เพนโจดาโรได้เปลี่ยนชีวิตความเป็นอยู่จากสังคมชาวบ้านมาเป็นสังคมชาวเมือง และเปลี่ยนจากยุคก่อนประวัติศาสตร์เข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ทันทีซึ่งร่องรอยทางโบราณวัตถุและโบราณสถาน ย่อมเป็นหลักฐานยืนยันอยู่ จากความเจริญที่เมืองโรมเพนโจดาโร และซาร์ปานา¹นี้เอง ทำให้บางท่านสันนิษฐานว่า ทั้งสองเมืองนี้อาจเคยเป็นเมืองหลวงของราชอาณาจักรหนึ่งที่มีอาณาเขตกลุ่มน้ำสินธุก็ได้ (1)

แม้ว่าอารยธรรมแถบกลุ่มแม่น้ำสินธุจะเป็นยุคแรกเริ่มของสมัยประวัติศาสตร์ของอินเดียก็ตาม ศิลปกรรมที่จุดค้นพบบางอย่างแสดงให้เห็นถึงความเจริญทางด้านเทคนิคและวิธีการเร็วเกินกว่ายุคแรกเริ่มประวัติศาสตร์ในอารยธรรมอื่น ๆ เช่น ทางด้านศิลปกรรม ช่างานสมัยนั้นรู้จักใช้อิฐเผาไหม้ก่อสร้างอาคารหรือรู้จักการตัดถนนเป็นมุมฉากทั้งสองฝั่งถนน เต็มไปด้วยอาคารสาธารณะและอาคารที่อยู่อาศัย และยังรู้จักวิธีการทนินและการระบายน้ำได้เป็นอย่างดีด้วย ประติมากรรมก็มีความสวยงาม

มีทั้งที่หล่อด้วยสำริด ดินเผา และสลักจากศิลา ดังจะเห็นได้ว่าศิลปกรรมซาร์ปานาและโรมเพนโจดาโรมีความสวยงามและมีความเจริญทางด้านเทคนิคมาก

เนื่องจากโรมเพนโจดาโรและซาร์ปานา ได้รับอารยธรรมเมโสโปเตเมียซึ่งได้เข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์แล้วอย่างรวดเร็ว ผู้สร้างสรรค์งานศิลปะนั้นอาจจะเป็นศิลปินชาวเมโสโปเตเมียหรือศิลปินชาวอินเดียที่ได้ฝึกหัดจากศิลปินชาวเมโสโปเตเมียก็ได้ สำหรับจิตรกรรมเราอาจเห็นได้จากลายเขียนสีบนภาชนะดินเผาซึ่งไม่มีความสวยงามเหมือนประติมากรรมและตราประทับเลย แต่จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นศิลปะพื้นบ้านมากกว่า (2)

จากวัสดุที่นำมาใช้และเทคนิควิธีการในการทำสิ่งของเครื่องใช้ชนิดต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าในสังคมซาร์ปานาและโรมเพนโจดาโรมี 2 ชั้น คือ ชั้นสูง และชั้นชนธรรมดา ศิลปกรรมและสิ่งของเครื่องใช้ของชั้นสูง เห็นได้ชัดจากสถาปัตยกรรมประติมากรรมและตราประทับสำหรับลายเขียนสีบนภาชนะดินเผา แสดงให้เห็นถึงความเป็นพื้นบ้านมากกว่า เช่น ลายเขียนสีบนภาชนะมักปรากฏว่าเป็นการเขียนขึ้นอย่างฉับไว โดยเขียนเป็น

(1) เรื่องเดียวกัน., p 27.

(2) เรื่องเดียวกัน., p 32.

ลายเส้นสีดำซึ่งเป็นลายเรขาคณิตผสมกับลายกากบาทบ้าง ลายเกล็ดปลาบ้าง ลายดาวหก
รูกบ้าง หรือลายจุดที่ทําเป็นวงกลมบ้าง บางครั้งทําเป็นลายวงกลมมีเส้นตัด บางครั้งทําเป็น
รูปใบไม้ ต้นไม้ นก นกยูง กวาง แพะ ที่มีรูปร่างเหมือนจริง ามนิยมเขียนภาพคน ถ้าเขียน
ก็มักเขียนด้วยเส้นเพียง 2 - 3 เส้น และมีลักษณะท่าทางที่เรียบง่าย

ลวดลายที่ปรากฏบนภาชนะดินเผานี้คล้ายคลึงกับลายบนแจกันของศิลปะกรีก ใน
วัฒนธรรมฮาร์ปาและโรมเหนือจาดาร์ เราอาจจะเห็นความแตกต่างของสิ่งของเครื่องใช้ใน
2 ชั้นนี้มากขึ้น เช่น ชั้นสูงมักใช้สิ่งของเครื่องใช้ที่ทําจากทอง ทองเหลืองที่มีรูปร่าง
และแบบอย่างแตกต่างกันออกไป เช่น แจกัน เขยอกน้ำ เขยอกใส่เครื่องสำอาง กระจก
มีด ปืนปักผม สิ่งเหล่านี้มักมีลวดลายสลัก

บนด้ามที่ใช้ถือบางครั้งประดับด้วยเงิน นอกจากนี้ยังพบเครื่องทอง เช่น
กำไล แหวนทองที่ประดับด้วยพลอยชนิดต่าง ๆ สำหรับคนธรรมดาที่ยังคงใช้มีดที่ทําจากหิน
แข็ง เครื่องราง ลูกปัด กำไลแขน และสิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ ที่เป็นเครื่องปั้นดินเผา (1)

อารยธรรมโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ปานี้เจริญต่อมาจนกระทั่ง 1000 ปี ก่อน
พุทธกาลซึ่งเป็นระยะที่ชาวอารยันได้บุกกรุกเข้ามายังอินเดีย และเชื่อกันว่าคงเป็นผู้ทําลาย
อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ขับไล่พวกชาวพื้นเมืองเดิมให้ลงเินทางใต้ และ
นับจากนั้นอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุก็สิ้นสุดลง

ก่อนหน้า 1000 ปี ก่อนพุทธกาล ชาวอารยันได้แผ่กระจายเข้าสู่ทางภาคเหนือ
ของอินเดียอย่างช้า ๆ และในราวสมัยพุทธกาลชาวอารยันบางส่วนก็ได้ข้ามภูเขาหิมาลัยลงไป
ยังแดนทมิฬทางทิศใต้ ซึ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมหินใหม่กลุ่มหนึ่ง พวกอารยันคงได้นำเอาการใส่
ทองแดงและเหล็กซึ่งใช้กันอยู่ในภาคเหนือของประเทศอินเดียมาเป็นเวลาช้านานลงไปเผยแพร่
แพร่ด้วย จากการขุดค้นที่แหลมเตลขานแสดงให้เห็นว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการใส่
เครื่องมือหินมาเป็นการใช้เครื่องมือโลหะทันที แต่บางแห่งก็ยังใช้เครื่องมือทั้งสองแบบควบคู่
กันลงมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อชาวอารยันได้ตั้งหลักแหล่งที่ประเทศอินเดียแล้ว จึงนับว่าเป็นสมัยประวัติศาสตร์
ของอินเดียอย่างแท้จริง

(1) เรื่องเดียวกัน., p 31 - 32.

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1

เมื่อนักศึกษาอ่านจบหัวข้อศิลปะอินเดีย และศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ของอินเดีย แล้วให้นักศึกษาเติมคำในช่องว่างให้สมบูรณ์

1. เทือกเขาที่กั้นประเทศอินเดีย ออกจากเอเชียคือ _____
2. เทือกเขารินธัย แบ่งอินเดียออกเป็น _____
3. แม่น้ำสายสำคัญของอินเดียได้คือ _____
4. ที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญคือที่ราบลุ่ม _____
5. ศิลปะของอินเดียเหนือและอินเดียใต้แสดงให้เห็นถึง _____
6. อิทธิพลของศิลปะต่างประเทศที่ปรากฏในศิลปะอินเดียรุ่นแรกๆ คือ _____
7. แรงบันดาลใจสำคัญต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะของอินเดียคือ _____
8. ศิลปะอินเดียเป็นศิลปะแบบใด _____
9. ศิลปะแบบอุดมคติคือ _____
10. เมืองฮาร์ป้าและเมืองโมहनโจดาโรอยู่ในที่ _____
11. โบราณวัตถุที่พบในโมहनโจดาโร และฮาร์ป้ามีลักษณะ _____
12. สิ่งที่ไม่พบเลยที่โมहनโจดาโรและฮาร์ป้าคือ _____
13. โมहनโจดาโรและฮาร์ป้ามีการค้าขายทางน้ำแล้ว เพราะได้พบ _____
14. การพบรูปปั้นผู้หญิงอุ้มเด็กในอารยธรรมโมहनโจดาโรและฮาร์ป้า แสดงให้รู้ว่าคนในสมัยนั้นมีการบูชา _____
15. ศิลปกรรมที่น่าสนใจและพบเป็นจำนวนมากในอารยธรรมโมहनโจดาโรและฮาร์ป้าคือ _____
16. ตราประทับที่อาจเป็นต้นเค้าของพระอิศวรคือ _____
17. ตราประทับที่พบเหล่านี้คล้ายคลึงกับตราประทับที่พบที่ _____
18. สิ่งที่ทำให้ชาวโมहनโจดาโรและฮาร์ป้าเปลี่ยนจากสังคมชาวบ้าน เป็นสังคมชาวเมืองคือ อิทธิพลจากอารยธรรม _____
19. ประชาชนในสังคมโมहनโจดาโรและฮาร์ป้าแบ่งเป็น _____
20. อารยธรรมโมहनโจดาโรและฮาร์ป้า เจริญถึง _____
จึงเสื่อมลง _____

ศิลปะอินเดียอย่างแท้จริง

เมื่อชาวอารยันได้เข้ามายึดครองดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ และคงคาของอินเดียแล้วได้สมรสกับชาวพื้นเมือง ความเชื่อในคัมภีร์พระเวทที่พวกอารยันได้นำเข้ามาเผยแพร่ในอินเดียก็เปลี่ยนแปลงไป เพราะได้รับเอาความเชื่อดั้งเดิมของชาวพื้นเมืองเข้าไว้ด้วยแล้ว เปลี่ยนชื่อเรียกลัทธิความเชื่อนั้นว่าศาสนาพราหมณ์ คัมภีร์พระเวทมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านานเก่าแก่ รวมทั้งนิยายพื้นเมืองของชาวอารยันมาก เมื่อมีความเชื่อใหม่เพิ่มขึ้นมาอีก กิจพิธีทางศาสนาก็ยุ่งยากและซับซ้อนมากขึ้น เช่นแต่เดิมการบูชาเทพโดยการจุดกองไฟและสวดมนต์อ่อนน้อม ก็เพิ่มการนั่งสมาธิ การทำประติมากรรมถวายเทพองค์นั้น ๆ เพื่อให้เทพพึงพอใจ ในขณะที่เดียวกันก็มีการศึกษาอิทธิกรรมอย่างกว้างขวางทำให้เกิดปรัชญาขึ้นหลายแขนงซึ่งเป็นมโนเกิดศาสนาใหม่ ๆ คือ ศาสนาพุทธ และศาสนาเชน

ความเชื่อและศาสนาเป็นมโนเกิดแห่งศิลปกรรมทุกแขนง ศิลปกรรมของอินเดียกล่าวได้ว่า เป็นศิลปกรรมที่เกิดขึ้นจากความเชื่อทางศาสนาทั้งสิ้น และในยุคแรกเริ่มของการทำศิลปกรรมพุทธศาสนามีบทบาทอย่างมากดังจะได้กล่าวต่อไป

พุทธศาสนาเจริญขึ้นในแคว้นมคธราชธานีสมัยของพระเจ้าพิมพิสารและเจริญถึงขีดสุดในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพุทธศตวรรษที่ 3 แม้ว่าพระพุทธรูปจะเจริญขึ้นในอินเดียตั้งแต่พุทธกาลมาแล้ว แต่กลับเป็นที่น่าแปลกเพราะไม่ปรากฏร่องรอยของศิลปกรรมในอินเดียที่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 3 ที่จะแสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ นักโบราณคดีให้ความเห็นว่า สถาปัตยกรรมในยุคแรกเริ่มนั้นคงจะสร้างด้วยดินเหนียวและไม้ซึ่งแตกหักสลายไปได้ง่าย (1) จึงไม่เหลือร่องรอยให้เห็น คนรุ่นหลังได้เห็น อย่างไรก็ดีเมื่อสิ้นสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชแล้ว อินเดียก็ถูกแยกออกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย ดินแดนบางส่วนในแถบลุ่มแม่น้ำคงคายังคงทำพุทธศิลปะอยู่ต่อมาอีกในขณะที่ดินแดนบางส่วน เช่น แคว้นปัญจาบได้ทำพุทธศิลปะที่ได้รับแบบอย่างจากศิลปะกรีกและโรมัน เพราะตกอยู่ในครอบครองของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์แห่งกรีกตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 และดินแดนแถบแหลม

(1) เรื่องเดียวกัน., p 38 - 39.

เดคซ่านจึงกล่าวได้ว่าเป็นศูนย์กลางการค้าจากต่างประเทศทั้งยุโรปและเอเชียต่อมาดินแดนแถบนี้ได้ตกอยู่ในอำนาจของราชวงศ์อานธระ ซึ่งได้สร้างศิลปกรรมที่สวยงามเป็นแบบอย่างเฉพาะของอินเดียอีกสกุลช่างหนึ่ง

1. ศิลปะอินเดียสมัยโบราณ หรือ (ศิลปะสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช)
(พุทธศตวรรษที่ 3 - 6)

ศิลปกรรมในอินเดียที่เลื่องลือรือร่ายไว้ในชนรุ่นหลังได้เห็นแก่ที่สุดคือศิลปกรรมในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศตวรรษที่ 3 ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะกรีกและอิหร่านหรือเปอร์เซีย อิทธิพลของศิลปะเหล่านั้นก็ยิ่งเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ความนิยมในการเจาะศาสนสถานลึกเข้าไปในภูเขาซึ่งนิยมทำกันมากในศิลปะเปอร์เซีย

ซากพระราชวังที่เมืองปาตลีบุตรก็เหมือนกับพระราชวังของพระเจ้าดาโรอัสที่เมืองเปอร์เซีย (1) เสาของพระเจ้าอโศกเป็นรูปสิงห์ทวนธรรมจักร มีลักษณะเหมือนกับเสาของพระเจ้าดาโรอัส โดยทั่วไปแล้วสถาปัตยกรรมมักนิยมเลียนแบบเครื่องไม้ เช่น หน้าต่างวงกลมที่เจาะลึกเข้าไปในภูเขา เรียกว่า กุฑู ตัวเสาที่มีหัวเสาเรียบง่ายก็เลียนแบบเครื่องไม้เช่นเดียวกัน ในสมัยนี้สถาปัตยกรรมที่สำคัญคือ ศาสนสถานที่เจาะลึกเข้าไปในภูเขา มีลักษณะเป็นถ้ำซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ถ้ำวิหารซึ่งเป็นศาสนสถานแบบเก่าสุดมักมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในศาสนสถานทำเป็นห้องเล็ก ๆ ไว้หลายห้องเพื่อเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ อีกลักษณะหนึ่ง คือถ้ำเจดีย์สถาน มักมีผังเป็นรูปไข่ ใช้เป็นที่ชุมนุมของศาสนิกชนเพื่อเคารพบูชาพุทธเจ้าเท่านั้น ไม่มีห้องเล็ก ๆ ไว้ให้พระภิกษุพักอาศัย

การขุดเจาะถ้ำเหล่านี้เชื่อว่าคงได้สร้างขึ้นก่อนพุทธศตวรรษที่ 3 โดยเลียนแบบเครื่องไม้ นอกจากนั้นก็มีส่วนที่เมืองสาญจีและภารุท เป็นสถูปที่สร้างขึ้นโดยการเลียนแบบจากเนินดินองค์สถูปเป็นรูปโอคว่ำ สร้างด้วยอิฐหรือหินตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสค่อนข้างเตี้ย ข้างบนมีแท่นเล็ก ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยรั้วล้อมรอบฉัตรเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความสูงศักดิ์ จุดมุ่งหมายของการสร้างสถูปก็สร้างขึ้นเพื่อใช้บรรจุอัฐิธาตุ สถูปเหล่านี้คงสร้างขึ้นตั้งแต่ราว พ.ศ. 400 ขึ้นไปจนถึง พ.ศ. 550 และได้เป็นแบบอย่างแก่สถูปในสมัย

(1) หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. เรื่องเดิม., หน้า 40.

หลังต่อลงมาอีกทั้งในอินเดียและเอเชียอาคเนย์

สำหรับประติมากรรมในสมัยนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นเพื่อประดับสถาปัตยกรรม แสดงให้เห็นถึงประติมากรรมที่มีลักษณะ เป็นชาวอินเดียและมีรูปร่างสวยงามอย่างสมสัดส่วนนิยมแสดงเป็นภาพสลักนูนสูงเป็นเรื่องราวพุทธประวัติบ้าง ชาดกบ้าง ประดับทางเข้าประตูสถูปและรอบ ๆ รั้วที่ล้อมรอบสถูปบ้าง จากลักษณะลวดลายของเครื่องแต่งกายและลายผ้าในภาพบุคคลเหล่านั้น ก็อาจจะมองเห็นอิทธิพลของอิหร่านหรือกรีกได้บ้าง นอกจากภาพบุคคลแล้วช่างยังสลักภาพสัตว์ได้อย่างสวยงามอีกด้วย

ภาพจิตรกรรมในสมัยนี้ เห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังในศาสนสถานในฉำบายิมาร์ของทิวเขารามกฤหะ ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงของประเทศอินเดีย

ศิลปะสมัยนี้ แม้ว่าช่างจะทำศิลปกรรมไว้มากมาย แต่ในการสลักภาพนูนสูงแล้วช่างยังไม่กล้าแสดงรูปพระพุทธรูปเจ้าเป็นภาพบุคคล จะพบว่าเป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติก็ตาม หรือชาดกก็ตาม จะทำเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูปเจ้าเท่านั้น เช่น บางประสูติก็จะแสดงให้เห็นเป็นรูปพระนางสิริมหามายาขึ้นแท่นไขว่กิ่งสารภะ ช่าง ๆ พระนางจะมีดอกบัวแต่ไม่มีพระพุทธรูปประทับยืนอยู่บนดอกบัวนั้น หรือบางตรัสรู้ก็จะพบแต่เพียงอาสน์เบสัา ำต้นรำพิและมณีบัณฑุวศิย์ห้อยล้อมอยู่

ลักษณะของศิลปะอินเดียสมัยโบราณ

ศิลปกรรมในสมัยนี้ ประติมากรรมไม่มีลักษณะใดที่บ่งบอกถึงความเป็นอินเดียมากนัก และลวดลายประดับในสถาปัตยกรรมนั้น จะเห็นอิทธิพลของศิลปะอิหร่านและกรีกอย่างชัดเจน สำหรับการสร้างองค์ประกอบของภาพ ศิลปินไม่ได้คำนึงถึงความงามหรือความได้สัดส่วนเลยในภาพหนึ่ง ๆ ศิลปินจะสลักภาพเล่าเรื่องเต็มพื้นที่จนเกือบจะหาที่ว่างไม่ได้ การจัดองค์ประกอบของภาพอาจกล่าวได้ว่าอยู่ขั้นแรกเริ่ม เมื่อศิลปินต้องการจะแสดงเรื่องทัศนียภาพ (Perspective) ก็จะแสดงโดยการวางภาพซ้อน ๆ กันไป ภาพบุคคลไม่ได้แสดงลักษณะท่าทางที่เคลื่อนไหวมากนัก ภาพสลักประกอบสถาปัตยกรรมของสถูปที่การหุดและสำคัญจึงได้ว่า เป็นภาพสลักที่สวยงามที่สุดของศิลปะสมัยนี้

2. ศิลปะคันธารราฐ (พุทธศตวรรษที่ 6 - 7)

ศิลปะคันธารราฐเจริญขึ้นในเขตแดนของแคว้นคันธาระ กาบิสะ บัคเตรีย ซอกเดียนา และบาดักขาน ซึ่งได้แก่ดินแดนส่วนหนึ่งของแคว้นปัญจาบ ประเทศอัฟกานิสถานและตุรกีสถานในปัจจุบัน เขตสุดของดินแดนแห่งศิลปะคันธารราฐคือทิศตะวันตกสุดที่แคว้นคาบูลและ กาบิสะทางทิศเหนือคือลุ่มแม่น้ำสวาตหรือแคว้นอุทยานะ ทิศใต้คือแถบแม่น้ำเคอร์รัม ศิลปะคันธารราฐเจริญขึ้นมาเนื่องจากอิทธิพลของศิลปะกรีกและศิลปะอิหร่าน ซึ่งมีลักษณะที่แปลกใหม่ จัดได้ว่าเป็นศิลปะกรีกทางตะวันออกก็ได้ เหตุที่ศิลปะกรีกมีอิทธิพลต่อศิลปะคันธารราฐอย่างมากเนื่องจากประมาณ พ.ศ. 216 พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ พระมหากษัตริย์ของกรีกแห่งแคว้นมาซิโดเนีย หลังจากได้รวบรวมกรีกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วได้ยกทัพเข้าตี เพนเซียร์ อิหร่าน อัฟกานิสถาน แล้วเข้าสู่อินเดียแถบลุ่มแม่น้ำสินธุตีได้แคว้นคันธาระ และปัญจาบ (1) ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย หลังจากนั้นพระองค์จึงได้ยกทัพกลับยุโรปและให้เจ้านายกรีกปกครองดินแดนเหล่านี้ต่อไป ในพุทธศตวรรษที่ 6 เมื่อพระเจ้ากนิษกะแห่งเอเชียกลางยึดได้ดินแดนทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียแล้วทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาเถรวาท ทรงโปรดฯ ให้สร้างรูปเคารพขึ้นเป็นครั้งแรก เชื่อกันว่าพระพุทธรูปในยุคนั้นเริ่มคงท้าวขึ้นโดยช่างกรีก จึงได้ปรากฏอิทธิพลของกรีกอย่างชัดเจนจากพระพักตร์ พระเกศา และแม้แต่การครองจีวรของพระพุทธรูปก็แทบจะไม่มีลักษณะของอินเดียเหลืออยู่เลย ยกเว้นพระกรรมที่ยาวลงมาจรดบ่า จากการไล่ต่างหูเท่านั้นที่ยังเป็นลักษณะที่บอกให้รู้ถึงความเป็นอินเดียบ้าง ศิลปะกรีกที่ให้อิทธิพลกับอินเดียเป็นศิลปะกรีกแบบเฮเลนนิสติก จึงปรากฏการครองผ้าของพระพุทธรูปมีริ้วผ้าไม่เป็นธรรมดา รวมทั้งภาพบุคคลในภาพสลักหินสูงก็มีท่าเคลื่อนไหวที่อ่อนแอเกินความเป็นจริง ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ เป็นยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก พระองค์ได้ขยายอาณาเขายึดครองดินแดนทางภาคเหนือแถบนครมธูราด้วย (2) คติความเชื่อในพุทธศาสนาเถรวาทก็ได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

(1) น. น. ปากน้ำ. ศิลปะพระพุทธรูป. (ธนบุรี : รุ่งโรจน์การพิมพ์, 2515),

หน้า 1 - 3.

(2) เรื่องเดียวกัน., หน้า 13.

งานศิลปะแบบคันธารราฐนี้จะไม่พบสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปอีก พระพุทธรูปที่ทําขึ้นจึงทําตามรายละเอียดที่กล่าวไว้ว่าในคัมภีร์มหาปุรุษลักษณะ เช่น มีพระอุณาโลม ซึ่งหมายถึงกลุ่มขนอยู่ระหว่างพระขนง พระเศียรมีพระเกตุมาลา พระศอมีรอยเส้นโค้ง 3 เส้น การที่พระพุทธรูปมีพระเกตุมาลานั้น ศิลปินบางท่านได้ให้ความเห็นว่า อาจจะเอามาจากข้อความในคัมภีร์ที่ว่า "อูณหิสสิน" หมายถึง พระเศียรเหมือนทรงอูณหิส แล้วศิลปินก็ได้สลักทําเป็นพระเศียรแบบมีพระเกตุมาลา บ้างก็ให้ข้อคิดว่าการทําพระพุทธรูปพระเศียรแบบมีพระเกตุมาลาแต่เดิมคงทําขึ้นตามคติของนายช่างกรีก ซึ่งหมายถึงผู้มีปัญญาอันล้ำเลิศ (1)

พระพุทธรูปคันธารราฐรูปแรกแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกรีกอย่างชัดเจนต่อเมื่อช่างอินเดียหรือช่างพื้นเมืองได้ฝึกหัดจากช่างกรีกแล้ว จึงปรากฏศิลปะคันธารราฐต่อมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 7 - 8 งานแคว้นแคชเมียร์ได้ทําศิลปกรรมในลักษณะเช่นนี้ ต่อลงมาถึงพุทธศตวรรษที่ 12 - 13 ควบคู่กันไปกับศิลปะคุปตะและหลังคุปตะ (2)

ช่างคันธารราฐนิยมทําประติมากรรมลอยตัว และภาพเล่าเรื่องเป็นภาพสลักสูง ลักษณะโดยทั่วไปแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางศิลปะกรีกแบบเฮเลนนิสติกอย่างชัดเจน เช่น พระพักตร์ของพระพุทธรูปคล้ายเทพเจ้าของกรีก คือมีพระนาสิกโด่งเป็นสันออกมาจากหน้าผาก ริมฝีปากเป็นวงโค้งอย่างสวยงาม พระเกษาหยักโรศทําแนววยผมบนพระเศียรอย่างหลวม ๆ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ได้กลายมาเป็นพระอุษนิษะหรือพระเกตุมาลา ต่อมาในศิลปะสมัยหลัง พระองค์ทรงครองจีวรห่มคลุมจีวรมีริ้วนูนหนาเป็นวงโค้ง ซ้อนกันทางด้านหน้า ลักษณะของมหาปุรุษแสดงที่เห็นอย่างชัดเจน คือมีพระอุณาโลมอยู่ระหว่างพระขนง บนฝ่าพระหัตถ์มีพระธรรมจักรอันแสดงถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

สำหรับสถาปัตยกรรมสมัยคันธารราฐ อาจเห็นอิทธิพลของศิลปะกรีกได้อย่างชัดเจน ลวดลายเครื่องประดับบนหัวเสา ซึ่งนิยมทําหัวเสาแบบโครีนเธียน (Corinthian) บางครั้งหัวเสานลักษณะเช่นนี้จะประกอบไปด้วยใบอาคันธ์ และมิพระพุทธรูปองค์เล็ก แทนรูปบุคคลในหัวเสาของกรีกเข้ามาประดับแทน ลายใบปาล์มบนหัวเสา ลวดลายประดับอื่น ๆ

(1) เรื่องเดียวกัน., หน้า 42 - 43.

(2) หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. เรื่องเดิม., หน้า 74.

เช่น ลายพวงอุ้งน ลายกามเทพแบกพวงมาลัย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะกรีกที่ปรากฏ
ในศิลปกรรมอินเดียแบบคันธารราฐ

ศิลปะคันธารราฐ คงเกิดขึ้นในบริเวณเมืองเปชาวาร์ จากนั้นจึงเจริญขึ้นใน
แคว้นคันธาระและกาบิสะ ศิลปะคันธารราฐได้แผ่ขยายออกไปไกลยังแคว้นโกล์ เคียงและดิน
แดนอื่น ๆ ในทวีปเอเชีย เมื่อแคว้นคันธาระได้รวบรวมดินแดนมูรธาได้แล้วก็ได้ขยายแบบ
อย่างของศิลปะคันธาระไปยังมูรธาด้วย

3. ศิลปะมูรธา (พุทธศตวรรษที่ 7 - 8)

ศิลปะมูรธา เป็นศิลปะที่เจริญขึ้นที่เมืองมูรธาทางตอนเหนือของอินเดีย ดังนั้น
เมื่อพระเจ้ากนิษกะแผ่ขยายอาณาเขตขึ้นไปทางเหนือยึดได้เมืองมูรธาแล้ว จึงตั้งเมืองมูรธา
เป็นเมืองศูนย์กลางทางตอนเหนือเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาและศิลปะ เนื่องจากเหตุนี้
ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่มูรธาจึงปรากฏมีอิทธิพลของศิลปะกรีกที่ผ่านมาจากด้านคันธาระ
หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ศิลปะแบบคันธารราฐย่อมให้อิทธิพลแก่ศิลปะมูรธา นอกจากนั้น
พระมหากษัตริย์แห่งอิหร่านในราชวงศ์ Sassanid สามารถขยายอำนาจเข้ามายังภาคตะวันตกเฉียง
เหนือและดินแดนบางส่วนทางภาคเหนือของอินเดีย จึงปรากฏอิทธิพลของศิลปะอิหร่านใน
ศิลปะมูรธาด้วย แต่ลักษณะของศิลปะกรีกและอิหร่านที่ปรากฏออกมาในศิลปะมูรธานั้นไม่ชัด
เจนนัก เพราะช่างอินเดียได้พยายามดัดแปลงให้เป็นแบบอย่างของอินเดียโดยแท้ พระพักตร์
ของพระพุทธรูปมูรธาไม่ เป็นลักษณะของเทพเจ้ากรีกอีกแต่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับรูปเทวดา
หรือรูปยักษ์ในศิลปะอินเดียสมัยโบราณ ลักษณะของพระพุทธรูปมูรธา มักหันพระพักตร์ตรง พระ
พักตร์กลม พระเกศาเรียบเป็นแผ่นเดียวกันไม่สลักเป็นเส้น มีพระอุษนิษะหรือเกตุมาลา ถ้ามี
พระเกตุมาลา มักจะสลักเป็นเส้นหรือขมวดกันหอยเพียงขมวดเดียว เส้นพระขนงทำเป็นเส้น
นูนยื่นออกมา ประภามณฑลสลักเป็นรูปวงกลมมีลายครึ่งวงกลมเล็ก ๆ ประดับอยู่โดยรอบประ
ภามณฑลนี้ติดอยู่เบื้องหลังพระเศียรและทั้งหมดสลักจากศิลาทรายสีแดงทั้งสิ้น การครองจีวร
ของมูรธาเป็นแบบใหม่ และมักห่มเฉียงเปิดพระอังสาซ้าย พระหัตถ์ซ้ายมักยกชายจีวรขึ้น
ระหว่างพระโสณี (ตะโพก) นิ้วจีวรเล็กมากกว่าศิลปะคันธารราฐ บางครั้งก็จะห่อคลุมซึ่งคง

เลียนแบบมาจากศิลปะคันธารราฐ (1) สำหรับอิทธิพลของศิลปะอิหร่านปรากฏชัดเจนเรื่อง
แต่งกายของเทวรูปบางองค์ เช่น รูปพระอาทิตย์แต่งกายตามแบบนักรบอิหร่าน นอกจากนี้
การแสดงปางงานศิลปะมณูราก็ผิดแปลกออกไป เช่น ปางประทานอภัย มักแสดงโดยยกพระ
หัตถ์ขวาขึ้นเสมอพระอังสา พระหัตถ์ซ้ายยกอยู่เหนือพระเศียร เป็นต้น ซึ่งจะไม่พบลักษณะ เช่น
นี้ในศิลปะแบบอื่นเลย

ศิลปะมณูราเจริญสืบต่อลงมาจากศิลปะอินเดียสมัยโบราณ แต่ก็ได้รับอิทธิพลมา
จากที่อื่น ๆ อีกมาก ทั้งนี้ก็เนื่องจากสภาพทางด้านภูมิศาสตร์ที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นการแลกเปลี่ยน
เส้นทางศิลปะระหว่างเมืองมณูรากับแคว้นคันธาระ กาบีสระ ย่อมทำให้อิทธิพลของศิลปะ
กรีก โรมัน จากแคว้นบาลมีระอันแหลมเอเชียไมเนอร์ และจากเมืองอเล็กซานเดรียในประเทศ
อียิปต์ เข้ามามีอิทธิพลในศิลปะมณูรามากขึ้น แต่ศิลปินในสมัยนี้ได้ดัดแปลงให้เป็นแบบอย่าง
ของตนเอง ดังนั้นศิลปะมณูราจึงเป็นตัวอย่างอันดีที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานของศิลปะ
จากต่างประเทศ เข้าไปในศิลปะอินเดียได้อย่างสวยงามเป็นครั้งแรก

ศิลปะมณูราได้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางยังเกาะลังกาแหลมอินโดจีน
จนถึงประเทศจีน เช่นที่ถ้ำหลงเหมิน เทียนหลงซาน และ หวิงกั๋ง เป็นต้น ที่แคว้นแคชเมียร์
และที่ภาคกลางของทวีปเอเชียคือที่แคว้น กัชคาเรีย ภาคใต้ ได้แก่บริเวณแถบแม่น้ำ ลิลลิต
ตันดาน อุลลิต และอีกเตเรก เป็นต้น (2)

ศิลปะมณูราสวยงามที่สุดคือนกลางพุทธศตวรรษที่ 7 ภายใต้การอุปถัมภ์ของราช
วงศ์ปุมราวิ ประติมากรรมที่พบมักทำเป็นรูปเดี่ยว สูง ผอม ยาว มีท่าทางเคลื่อนไหวอย่าง
สง่างาม แม้ว่าองค์ประกอบในการนำภาพเล่าเรื่องคู่ค่อนข้างจะสับสน แต่ก็ยังมีความสวย
งามอยู่มาก (3)

(1) หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. "พระพุทธรูปอินเดียแบบมณูรา", วารสารโบราณคดี.

(ปีที่ 2, 2511). หน้า 20 - 26. และดูเพิ่มเติมเรื่องศิลปะมณูราใน Hermann
Goetz., เรื่องเดิม., หน้า 17.

(2) หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. เรื่องเดิม., หน้า 86.

(3) Hermann Goetz. เรื่องเดิม., p 60.

4. ศิลปะอมราวตี (พุทธศตวรรษที่ 7 - 9)

ศิลปะอมราวตี เจริญขึ้นทางตอนใต้ของประเทศอินเดียแถบลุ่มแม่น้ำกฤษณาภายใต้การอุปถัมภ์ของราชวงศ์ สัตตวาหณะ เมื่อประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 6 พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์นี้ได้รับขณะดินแดนแถบชายฝั่งด้านตะวันออก ความเจริญแถบลุ่มแม่น้ำกฤษณาก็หายไปแต่ศิลปกรรมในลักษณะ เช่นเดียวกันนี้ก็อยู่ในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์อานธระต่อมาอีก

แม้ว่าอำนาจทางการปกครองของราชวงศ์สัตตวาหณะจะหมดไป แต่ศิลปกรรมอมราวตียังมีอยู่ทางตอนใต้ของลุ่มแม่น้ำกฤษณาโดยเฉพาะที่เมืองอมราวตีและนาคารชุนิโกณฑะ (Amaravati, Nagajunikonda)

สำหรับศิลปกรรมในราชวงศ์อานธระก็เห็นได้จากศิลปกรรมที่เมืองชัคคัยยะ เปณะ นาคารชุนิโกณฑะและโคลิ (Jaggayapetla, Koli) เนื่องจากอาณาจักรของราชวงศ์อานธระเจริญขึ้นในบริเวณที่สามารถติดต่อค้าขายกับต่างประเทศได้สะดวก ดังนั้น ศิลปะกรีกโรมัน อิหร่านและอียิปต์ จึงมีอิทธิพลโดยตรงกับศิลปะอมราวตี แต่ช่างอมราวตีมีความสามารถอย่างมากต่อการนำเอาอิทธิพลของศิลปะต่างประเทศมาดัดแปลงและรวมเข้ากับศิลปะพื้นเมืองให้เป็นศิลปะที่มีลักษณะ เฉพาะของศิลปะทางตอนใต้ ยกเว้นแต่พระพักตร์ที่อาจสง่างามให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะมดुरาบ้าง เนื่องจากศิลปะสมัยอมราวตีเจริญอยู่ห่างไกลจากการครอบครองของต่างชาติจึงได้รับอิทธิพลจากภายนอกน้อยกว่าศิลปะคันธารราฐและมดुरา อย่างไรก็ตามศิลปะภายนอกก็มีปรากฏอยู่บ้างแต่ได้ถูกนำมาผสมผสานเข้ากับศิลปะพื้นเมือง

อิทธิพลต่างชาติที่มีอยู่ในศิลปะสมัยอมราวตีก็คืออิทธิพลของศิลปะกรีก โรมัน หรือโรมันที่มาจากเมืองอเล็กซานเดรีย ในประเทศอียิปต์ ซึ่งอิทธิพลนี้คงมาถึงยังอมราวตีโดยตรงทางทะเล การขุดค้นที่เมืองอริกะเมฑู - วีรัตันัม ใกล้กับเมืองบอนดิเชรี ก็แสดงให้เห็นหลักฐานดังกล่าวคือได้ค้นพบร่องรอยของชาวโรมันเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องปั้นดินเผาซึ่งปั้นขึ้นที่เมืองอาเรธาเซ ในประเทศอิตาลี ระหว่าง พ.ศ. 550 - 600 โดยมีเครื่องหมายช่างปั้นในสมัยพระเจ้ากรพรรดิออกัสตัสและโดลดีอุสอยู่ด้วย (1)

(1) หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. เรื่องเดิม .. หน้า 89.

อย่างไรก็ดีอาจจัดได้ว่าศิลปะอมราวดีเป็นการผสมกันระหว่างลักษณะทางศิลปะตะวันตกและศิลปะอินเดียได้อย่างผสมกลมกลืน แม้ว่าจะมีการทำพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์แล้วในศิลปะอมราวดี แต่ในบางครั้งช่างก็มักใส่สลักพระพุทธรองค์โดยมักทำเป็นรูปสัญลักษณ์ไว้แทนเท่านั้น สำหรับแบบอย่างของพระพุทธรูปรวมทั้งลวดลาย เครื่องประดับจะมีความงามตรงกันข้ามกับศิลปะคันธารราฐอย่างสิ้นเชิง แต่มีลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะมถุรา ทั้งนี้เพราะศิลปะอมราวดีแสดงออกถึงความเป็นอินเดียอย่างแท้จริงนั่นเอง พระพุทธรูปอมราวดีมีพระพักตร์ค่อนข้างยาวตามแบบอย่างของศิลปะทมิฬซึ่งเจริญขึ้นทางตอนใต้ของอินเดีย พระอุษณิยะหรือพระเกตุมาลาปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนบนพระเศียรขมวดพระเศียรขวา นิยมทรมีเงงเปิดพระอังสาซ้าย จีวรเป็นริ้ว ชายจีวรยาวลงมวดพระกรซ้าย นอกจากการทำพระพุทธรูปลอยตัวแล้ว ช่างอมราวดียังนิยมทำภาพเล่าเรื่องไว้มากมาย และนิยมจัดองค์ประกอบให้อยู่ในรูปของวงกลมและมืองี่ประกอบเป็นใบอย่างมีระเบียบ แต่ช่างอมราวดีก็ยังไม่เข้าใจเรื่องการจัดภาพในแบบของทัศนียวิสัยมากนัก

สำหรับสถาปัตยกรรมของอมราวดีที่สำคัญที่สุดคือ สถูปสำหรับบรรจุพระบรมอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า สถูปที่สร้างขึ้นครั้งแรกมักจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ มีฐานที่มีระเบียงล้อมรอบอยู่รอบข้างบนองค์ระฆังและยอดเป็นฐานสี่เหลี่ยมซึ่งมีเสารองรับฉัตร วิวัฒนาการสถูปเช่นนี้ในยุคปลายจะซับซ้อนและมีสิ่งอื่น ๆ เข้ามาประกอบมากขึ้น เช่น ฉัตรจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น เสาจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น ลวดลายที่ประดับสถูปบางครั้งจะใกล้เคียงกับลวดลายที่สลักบนสถูปที่สาญจีและถารุท ลวดลายบางแบบจะแสดงให้เห็นอิทธิพลของต่างประเทศ เช่น ภาพบุคคลแบกพวงมาลัยเป็นลวดลายที่รับอิทธิพลมาจากศิลปะกรีก ลายก้านขดประกอบด้วยลายดอกบัว เป็นลายที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยนี้ก็นิยมทำกันมากเช่นกัน (1)

---

(1) หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล. วิวัฒนาการของศิลปะอินเดียแบบอมราวดี.

(พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ พ.ศ. 2511), หน้า 68 - 69.

ลักษณะโดยทั่วไปของศิลปะสมัยคันธารราฐ มถุราและอมราวดี

การจัดองค์ประกอบของศิลปกรรมสมัยนี้ยังอยู่ในขั้นแรกเริ่ม ช่างยังไม่มีความชำนาญในการจัดองค์ประกอบ บางครั้งจะสลักเต็มเนื้อที่โดยไม่มีที่ว่างเลย นอกจากนั้นช่างยังพยายามจะสลักภาพเล่าเรื่องให้ดูเป็นภาพ 3 มิติ แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าช่างยังไม่เข้าใจการสลักมากนัก เพราะสลักเป็นรูปซ้อน ๆ กันขึ้นไป ในศิลปะคันธารราฐนั้นเป็นครั้งแรกที่มีการทำพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ แต่ก็ยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกรีกอย่างชัดเจน ในศิลปะมถุราลักษณะที่กล่าวมานี้จะถูกช่างอินเดียนำไปดัดแปลงจนเป็นลักษณะของอินเดียอย่างแท้จริง พระเศียรของพระพุทธรูปมถุราไม่ได้ขมวดพระเกศาแต่ทำพระเกศาเรียบความเป็นอินเดียอย่างแท้จริงและลักษณะของมหาบุรุษปรากฏขึ้นอย่างครบครันในศิลปะอมราวดี พระพุทธรูปอมราวดีมีพระพักตร์ที่ค่อนข้างยาวและแสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะพื้นเมืองแต่จะไม่เห็นลักษณะของอิทธิพลศิลปะต่างชาติเลย อาจจะจัดได้ว่าเป็นศิลปะที่มีความงามตามแบบอินเดียโดยแท้

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 2

เมื่อนักศึกษาอ่านหัวข้อศิลปะอินเดียอย่างแท้จริงจนจบหัวข้อศิลปะคันธารราฐ ศิลปะมถุราและศิลปะอมราวดี แล้ว ให้นักศึกษาตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. ศิลปะอินเดียอย่างแท้จริงเริ่มขึ้นเมื่อใด _____
2. ศาสนาพราหมณ์เกิดขึ้นได้อย่างไร _____
3. พุทธศาสนาเจริญขึ้นในที่ใด เจริญสุดขีดในสมัยใด _____
4. สถาปัตยกรรมอินเดียในยุคแรกเริ่มสร้างขึ้นด้วยสิ่งใด _____
5. ศิลปะอินเดียสมัยโบราณมีอีกชื่อเรียกว่าอะไร เจริญขึ้นเมื่อใด _____
6. อิทธิพลของศิลปะเปอร์เซียในศิลปะสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชคือสิ่งใด _____
7. ซากพระราชวังที่เมืองปาตลีบุตรเหมือนกับพระราชวังใดของเมืองเปอร์เซียไปลิส _____
8. เสาศงพระเจ้าอโศกมีลักษณะเช่นไร _____
9. กุฑคืออะไร _____
10. ศาสนสถานที่ขุดเจาะเข้าไปในภูเขา มี 2 ลักษณะคือ _____
  1. _____
  2. _____

11. สดุดีที่เมืองสาญจีและการทูตมีลักษณะเช่นไร
12. การทำประติมากรรมในศิลปะอินเดียสมัยโบราณทำขึ้นเพราะเหตุใด
13. จากลักษณะของการแต่งกาย รวมทั้งสวดสยต่าง ๆ ที่ปรากฏในประติมากรรม แสดงออกถึงอิทธิพลของศิลปะใด
14. จิตรกรรมในศิลปะอินเดียสมัยโบราณเห็นได้จากที่ใด
15. ในศิลปะอินเดียสมัยโบราณ ศิลปินได้มีการสร้างพระพุทธรูปหรือไม่
16. การจัดองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมของศิลปะอินเดียสมัยโบราณเป็นอย่างไร
17. พระพุทธรูปของอินเดียเริ่มทำครั้งแรกในสมัยใด
18. ศิลปกรรมสมัยใดที่แสดงออกถึงอิทธิพลของศิลปะกรีกอย่างชัดเจน
19. ศิลปะสมัยคันธารราฐทำขึ้นจากคติความเชื่อในศาสนาใด
20. พระพุทธรูปอินเดียในยุคแรกเริ่มแสดงลักษณะของความเป็นอินเดียอย่างแท้จริงในศิลปะสมัยใด

5. ศิลปะสมัยคุปตะและหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 4 - 14)

ศิลปะคุปตะ จัดได้ว่า เป็นยุคทองของศิลปะอินเดีย ซึ่งเจริญขึ้นภายใต้การอุปถัมภ์ของราชวงศ์คุปตะ และ เป็นยุคที่ยังคง ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านปรัชญาการศึกษา เกี่ยวกับเรื่องในศาสนา บรรจุอยู่ในจดหมายเหตุสมัยนั้น และในพงศาวดารต่าง ๆ ที่ว่าทุกสารทิศได้เดินทางเข้ามา สืบพระพุทธศาสนาทั้งอินเดีย และนอกอินเดีย ซึ่งยังคง ส่งเงินทอง พยายามได้ เดินทางเข้ามา ทั้งอินเดียและ พุทธศตวรรษที่ ๕-๖ แสดงถึงความเจริญของอินเดียในสมัยนี้ไว้อย่างมากมาย เนื่องจากความเจริญทางด้านปรัชญา ศาสนาที่เอ่ยนามของจักรวรรดิคุปตะที่เป็นหลักในการศึกษา เกี่ยวกับ เทพวิทยาพุทธศาสนา รวมทั้ง ความสนใจใน ศาสนาฮินดูและ ศาสนาอิสลาม และคัมภีร์ เวทมนตร์ซึ่งเป็นพระคัมภีร์สำคัญของศาสนาฮินดู นอกจากนั้นยังบรรพชนมีตำรา ภาควิทยาศาสตร์ ซึ่งได้ถูกนำมาใช้เห็นรากฐานของวิชาทางด้านศิลปะด้วย

ศิลปะคุปตะ เจริญขึ้นทางภาคเหนือของอินเดียโดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 แห่งราชวงศ์คุปตะ แต่เดิมพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ยึดมั่นในศาสนาฮินดูและทรง

พยายามหันพุทธศาสนาอินเดียที่มีความเจริญยิ่งขึ้น แต่หลังจากที่พระเจ้าจันทรคุปที่ 2 ทรงรับพระ
แคว้นอุชเชนี ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของอาณาจักรของพระองค์แล้ว พระองค์ได้ทรงรับเอาพระ
พุทธศาสนา พร้อมทั้งแบบอย่างแห่งศิลปะมถุรา และหลังจากนั้นศิลปะคุปตะซึ่งมีความสวยงาม
จัดได้ว่าเป็นยุคทองของอินเดียก็เกิดขึ้น ช่วงคุปตะมีความสามารถพิเศษในการดัดแปลงเอา
แบบมถุรามาเป็นแบบอย่างของตนโดยไม่มีร่องรอยแห่งศิลปะมถุราเลย ครั้งแรกประติมา
กรรมเหล่านั้นยังคงแสดงให้เห็นอิทธิพลของมถุราบ้าง เช่น Mankuwar Buddha ซึ่งปัจจุบัน
อยู่ที่พิพิธภัณฑ์ เมืองพาราณสี และรูปม้าของพระเจ้าสมุทรรคุปที่เมืองลัคเนา (1) และต่อมา
เมื่อช่วงอินเดียมีความชำนาญในการแสดงออกมากขึ้นก็พบเห็นแบบอย่างของมถุราเลย
ศิลปะคุปตะมีความงามอย่างเรียบง่าย รูปประติมากรรมาม่มั่นกและทึบเหมือนศิลปะมถุรา
และแสดงออกให้เห็นถึงความยึดมั่นในศาสนาพระพักตร์ของพระพุทธรูปแสดงให้เห็นถึงความ
เมตตา ความอ่อนโยน ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง พระพุทธรูปคุปตะมีองค์ที่สมสัดส่วน
ตลอดจนทำตริภังค์ที่เป็นไปอย่างธรรมชาติ ทำให้ประติมากรรมดูมีความสง่างาม ประติมากรรม
ที่พบที่เมืองสารนาถใกล้กับเมืองพาราณสีหรือที่เมืองมถุราจะแสดงให้เห็นถึงความงามตามที่
กล่าวมาแล้วได้เป็นอย่างดี

ช่วงสมัยคุปตะไม่ได้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปเป็นมนุษย์อย่างแท้จริงแต่เป็นทั้ง
พระมหากษัตริย์และเทวดา ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นกึ่งมนุษย์กึ่งเทวดาก็ได้ ดังเช่นช่วง
คุปตะไม่ได้แสดงให้เห็นบุคลิกอันเป็นลักษณะที่แสดงให้รู้ถึงเพศเลย (2)

ศิลปกรรมที่มีความสวยงามเช่นนี้ยังคงทำต่อมาอีกจนหมดสมัยของพระเจ้ากุมาร
คุปต์ในพุทธศตวรรษที่ 12 หลังจากนั้นไป ศิลปกรรมก็จะหมดความสวยงามลงไปด้วย ประติ
มากรรมที่ท้าวขึ้นยังคงยึดตามลักษณะมหาบุรุษเช่นเดิมแต่ไม่มีชีวิตจิตใจอีกต่อไปมักจะมีร่างกาย
หนักทึบในพุทธศตวรรษที่ 13 ประติมากรรมกลับดูสวยงามอีกครั้งหนึ่ง แต่ฝีมือในการสลักพระ
พุทธรูปเป็นไปอย่างหยาบ ๆ โดยช่างผู้ท้าวได้ใส่ใจต่อการแสดงออกของพระพักตร์พระพุท

---

(1) Hermann Goetz. "Indian," Art of the World. (Holland : Holle and Co.
Verlag, 1959), p 86, 100.

(2) เรื่องเดียวกัน., p 102.

รูปอีก แต่มุ่งให้ถูกต้องตามประติมากรรมเท่านั้น ประติมากรรมต่าง ๆ จึงดูเหมือนออกมาจากแม่พิมพ์อันเดียวกันและดูเหมือนว่าจะเป็นการทำขึ้นอย่างรวดเร็ว เพื่อเอาใจผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศเท่านั้น ทั้งนี้เห็นได้ว่าช่างนิยมเลียนแบบทั้งลักษณะและท่าทางของพระพุทธรูปในยุคนทอง แต่จะเพิ่มลวดลายละเอียดมากขึ้น จะเห็นได้จากภาพเล่าเรื่องซึ่งนอกจากมีองค์ประกอบภาพดูสับสนแล้วยังมีลวดลายประดับอย่างมากมาย ภาพบุคคลจะมีเครื่องประดับเพิ่มมากขึ้น จากลักษณะเช่นนี้ประติมากรรมอินเดียก็เสื่อมลงอย่างแท้จริง ในพุทธศตวรรษที่ 14 ท่าทางที่ปรากฏของภาพบุคคลจะไม่เป็นธรรมชาติอีกต่อไป เช่นมีการเคลื่อนไหวมากเกินไป ความจริง รูปร่างประติมากรรมก็หนักและทึบเหมือนแท่งโลหะ ภาพบุคคลเดี่ยว ๆ ก็ดูแข็งกระด้างไม่มีชีวิตอีกต่อไป (1)

สำหรับสถาปัตยกรรม นิยมสร้างไว้กลางแจ้ง เทวาลัยของศาสนาพราหมณ์ให้อิทธิพลต่อการสร้างพุทธศาสนสถานอย่างมาก ในสมัยพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 พุทธศาสนสถานที่สร้างขึ้นมักเลียนแบบจากเทวาลัยของศาสนาพราหมณ์ เช่น มหาโพธิ์ที่พุทธคยา (Mahabodhi temple) ซึ่งสร้างขึ้นใน พ.ศ. 1069 บาซาร์ย ที่เมืองเวสาลี (Basarh) โบสถ์วิหารต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นที่เมืองสารนาถ สาธุจิกุสินารา สถูปในวิหารเหล่านี้จะมีลักษณะเหมือนหอคอยที่ประกอบขึ้นด้วยชั้นต่าง ๆ หลายชั้น แต่ละชั้นก็จะเจาะลึกเข้าด้านในเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และบนฐานหอคอยที่สูงนี้จะประกอบไปด้วยสถูปที่เป็นรูประฆังและจะมีสถูปเล็ก ๆ ประดับอยู่ 4 มุมด้วยลักษณะทางสถาปัตยกรรมเช่นนี้ ได้ให้อิทธิพลต่อการสร้างเจดีย์ของพม่า (Pagoda) และบุโรพุทโธของประเทศอินโดนีเซียอีกด้วย (2)

ในศิลปกรรมสมัยคุปตะและหลังคุปตะนั้น จิตรกรรมมีความสวยงามมากไม่แพ้ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม จึงจัดได้ว่าเป็นยุคทองในศิลปะอีกแขนงหนึ่งของอินเดียด้วยแต่จิตรกรรมเหล่านั้นเหลือให้เห็นน้อยเหลือเกิน ภาพเขียนคุปตะยุคแรกพบที่อาเภอ Keonghar ที่แคว้นโรริสสาและที่ถ้ำ Bagh ทางตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นมัลวา จัดได้ว่า เป็นภาพที่มีความสวยงามที่สุดในสมัยคุปตะ นอกจากนั้นก็พบได้จากภาพเขียนที่เพดานถ้ำ

(1) เรื่องเดียวกัน., p 9 - 92.

(2) เรื่องเดียวกัน., p 9 - 92.

To - Tal, และ Tin - Tal ที่ถ้าเอลุรา (Elura) และถ้า 16,17 ของถ้าอชันดา ภาพเขียนบุคคลเดี่ยว ๆ หรือการประกอบภาพขึ้นเป็นเรื่องราวแต่ละฉาก จิตรกรรมอินเดียมักนิยมแบ่ง เป็นช่วง ๆ มีลวดลายประดับตกแต่งสำหรับการทำภาพให้เป็น 3 มิติในช่วงนิยมทำเป็นภาพซ้อน ๆ กันขึ้นไป ภาพบุคคลที่อยู่ไกลจะเขียนเป็นรูปเล็กลง ทำให้เกิดเป็นภาพ 3 มิติได้ ภาพเขียนของอินเดียแม้ว่าจะดูใกล้ชิดกับธรรมชาติก็จริง แต่ปรากฏว่าไม่นิยมเอาภาพทิวทัศน์เข้ามาประกอบ จึงทำให้ภาพนั้นเต็มไปด้วยภาพบุคคล แต่ก็มีความสมดุลย์ในภาพ คือมีการจัดองค์ประกอบของภาพได้ดี เช่นมีที่ว่างเพื่อให้ภาพยังดูไม่แน่นจนเกินไปหรือว่ามีบ່ลยที่ว่างให้มีอยู่แค่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น สีที่นำมาใช้ครั้งแรกมักจะเป็นสีน้ำตาล น้ำเงิน เขียว แดงเข้ม ภาพเขียนอินเดียมักนิยมเน้นด้วยเส้นดรรชนีอก แต่รู้จักใช้สีอ่อน แก่ เส้นโค้งและ เส้นของเครื่องประดับเพื่อทำให้ภาพนั้นมีความกลมกลืนเกิดความลึกในภาพได้

ภาพเขียนมีวิวัฒนาการเช่นเดียวกับประติมากรรม คือ ในพุทธศตวรรษที่ 12 ภาพบุคคลจะเพิ่มรายละเอียดและเครื่องประดับมากขึ้น และดูเหมือนว่าช่างจะเข้าใจสรีระของชายและหญิงมากขึ้น การเขียนรูปร่างของชายหญิงจึงดูแตกต่างกันมากขึ้น เช่น รูปบุคคลที่เป็นชายเขียนให้รู้ว่ามีร่างกายกำยำแข็งแรง (1) จิตรกรรมอินเดียเสื่อมลงอย่างแท้จริงในสมัยพุทธศตวรรษที่ 14 เช่นเดียวกับประติมากรรมสมัยคุปตะ

ลักษณะทั่วไปของศิลปะคุปตะและหลังคุปตะ

พระพุทธรูปคุปตะมีความงามตามแบบอุดมคติ (Idealistic) ที่ช่างอินเดียยึดตามกฎของลักษณะมหาบุรุษแล้วนำมาประยุกต์เข้ากับความคิดของช่างเอง พระพุทธรูปจึงมีลักษณะไม่มีเพศ เป็นกึ่งมนุษย์กึ่งเทวดา มักแสดงเป็นภาพเต็มตัวหันด้านหน้าและยืนตรงบ้าง ยืนตรงบ้าง พระเศียรพระพุทธรูปเล็ก องค์พระพุทธรูปสูงเรียว จากความชำนาญของช่างผู้สลัก เส้นรอบนอก (Line) ของพระองค์จึงมีความอ่อนโค้ง งามน่าชม พระพุทธรูปมักห่มคลุมพระอังสาทั้งสองและจีวรเป็นริ้วมีจีบซ้อนอยู่ข้างหน้า

---

(1) เรื่องเดียวกัน., p 104 - 107.

ในประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 รี้วจีวรจะหายไปและจีวรจะบางเบาเหมือนผ้าเปียกน้ำแนบติดกับพระวรกาย ความงามของพระพุทธรูปในสมัยนี้ไม่ได้เป็นความงามของมนุษย์แต่เป็นความงามที่เปรียบเทียบกับในวรรณคดีในยุคเสื่อม (หลังคุปตะ) พระพุทธรูปมักสร้างตามกฎเกณฑ์มากขึ้น และค่อนข้างอ้วนเตี้ย หนักทึบ พระเศียรใหญ่ พระศอกหนา มักทำด้วยฝีมือหยาบ แต่ก็ยังคงรักษาลักษณะของรี้วจีวรไว้สำหรับพระพุทธรูปประทับนั่งมักนิยมทำท่อนั่งห้อยพระบาท พระขานู (หัวเข่า) แยกออกจากกันดังปรากฏพระพุทธรูปที่ถ้ำอชันตา และเอลโลร์สำหรับสถาปัตยกรรมยังไม่มียุคใหม่มีลักษณะ เป็นของตนเองเหมือนประติมากรรมและจิตรกรรม มักนิยมสร้างเลียนแบบเทวาลัยของศิลปกรรมสมัยเก่ากว่า แต่จิตรกรรมของศิลปะคุปตะหลังคุปตะกลับแสดงให้เห็นถึงอัจฉริยะของช่างสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี ช่างคุปตะรู้จักวิจิตรภาพให้เกิดมีความลึก โดยอาศัยสีและเส้นประกอบ แม้ว่าองค์ประกอบ (Composition) ของภาพจะแน่นเต็มไปดด้วยภาพบุคคลแต่ก็ยังรักษาความสมดุลย์ (Balance) ไว้ได้อย่างงดงาม

ในราว พ.ศ. 1030 พวกฮินขาว มาจากแคว้นแบคเตรียทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือได้บุกเข้ามาในอินเดีย และอาณาจักรคุปตะก็ถูกแบ่งออกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย จนกระทั่งพระเจ้าหรรษะได้รวบรวมอินเดีย ขึ้นมาใหม่แล้วตั้งเป็นราชวงศ์หรรษะ (พ.ศ. 1149 - 1190) ศิลปกรรมที่มีขึ้นในราชวงศ์นี้สืบต่อจากศิลปะคุปตะ ในปลายสมัยพระเจ้าหรรษะราชวงศ์จาลุกยะได้เจริญขึ้นที่แคว้นมหาราษฏร์ (แถบเมืองบอมเบย์ในปัจจุบัน) แล้วกลายเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจในแหลมเดคข่าน เมื่อพระเจ้าหรรษะสิ้นพระชนม์ลงใน พ.ศ. 1190 ดินแดนทางตอนเหนือก็เกิดจลาจลแล้วถูกแบ่งออกเป็น 3 อาณาจักร และราชวงศ์ปาละ เสนาะได้เจริญขึ้น (ราว พ.ศ. 1308 หรือ พ.ศ. 1313 - 1629) โดยสามารถรวบรวมเอาแคว้นมคธ แคว้นอุชโคม พินาร์ โอริสสา และอาหมเข้าด้วยกันได้ ทางตอนใต้ของราชวงศ์จาลุกยะ ศิลปะทมิฬก็เจริญขึ้น การมีอำนาจขึ้นของราชวงศ์ปาละทำให้อุทิศศาสนาเจริญขึ้น สำหรับราชวงศ์เสนะและจาลุกยะทรงอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ จึงปรากฏศิลปกรรมทางศาสนาพราหมณ์มากมาย

ในสมัยราชวงศ์เสนะ พวกอิสลามได้เริ่มบุกอินเดียทางตอนเหนือและปิดครองได้ดินแดนบางส่วนของอินเดียในปี พ.ศ. 1745 ในที่สุดอินเดียก็ตกอยู่ในอำนาจของพวกมุสลิมในพุทธศตวรรษที่ 20

ศิลปะสมัยปาละ (พุทธศตวรรษที่ 14 - 16) และเสนะ (พุทธศตวรรษที่ 16 - 18)

ศิลปะปาละและเสนะ จัดเป็นศิลปะยุคเสื่อมเจริญขึ้นในแคว้นเบงกอล ศิลปกรรมที่ทาสียังคงยึดมั่นในกฎเกณฑ์และแบบแผนเพิ่มมากขึ้นไปอีก จึงทำให้ประติมากรรมในสมัยนี้ดูหนักทึบยิ่งขึ้นและบางรูปจะมีลักษณะ เป็นภาพสลักหุ่นดำ ทั้งนี้เพราะมีลวดลายประกอบมากจนดูประหนึ่งว่าประติมากรรมนั้นอยู่บนแผ่นลวดลายที่ประกอบอยู่ด้านหลังนั่นเอง บางครั้งนิยมทำภาพบุคคลขนาดใหญ่ และล้อมรอบด้วยบริวารที่เป็นรูปขนาดเล็ก แต่ทั้งหมดนี้จะติดอยู่กับแผ่นหลังขนาดใหญ่เช่นกัน และต่อมาลักษณะภาพบุคคลที่มีแผ่นหลังประกอบก็เป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะสมัยปาละ-เสนะ ไป

พระพุทธรูปสมัยนี้ มีลักษณะอ้วนเตี้ย พระเศียรใหญ่ พระพักตร์กลม และครองจีวรแบบติดกับพระวรกาย ปรากฏทั้งรูปพระโพธิสัตว์และเทวรูป ประติมากรรมจะถูกประดับด้วยเครื่องราชารณ์อย่างมากมาย คือ สวมทั้งมงกุฏ ภูษาท กรองศอ พานหุรีด ทองกร แต่พระพุทธร่องค์มักแข็งกระด้างไม่มีความสวยงามแต่ประการใด บางครั้งจะปรากฏเป็นรูปศักดิ์ซึ่งก็คือพระมหาลีขงเทพ แสดงให้เห็นว่าคติความเชื่อถือในเรื่องศักดิ์เป็นที่นิยมกันในสมัยนี้ ในสมัยราชวงศ์ปาละ (พุทธศตวรรษที่ 14 - 18) ศิลปกรรมคงทาสีขึ้นเนื่องจากศาสนาพุทธมหายานที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูแล้ว คือ ลัทธิตันตระ หรือวัชรยาน (1) จึงปรากฏมีรูปพระโพธิสัตว์บ้าง รูปเทพบ้าง รูปศักดิ์บ้าง มาในสมัยราชวงศ์เสนะ ในราชวงศ์นี้ก็กลับไปนับถือศาสนาฮินดู ศิลปกรรมในสมัยนี้จึงเต็มไปด้วยเทพทางศาสนาฮินดู

ลักษณะโดยทั่วไปของศิลปะปาละและเสนะ

ศิลปกรรมสมัยนี้นิยมเอาแบบอย่างจากศิลปกรรมหลังคุปตะซึ่งเป็นยุคเสื่อมมาดัดแปลง จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง คือ มีแผ่นหลังติดอยู่กับพระพุทธรูปแผ่นหลังนั้นก็มักจะมีลวดลายประดับอยู่อย่างมากมาย ส่วนใหญ่พระพุทธรูปมักเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องที่หล่อด้วยสำริดและสร้างจากศิลาแต่ไม่มีความสวยงามเลย

---

(1) ผาสุข อินทรารุช. "อิทธิพลของพุทธตันตระ ในศาสนาฮินดู", วารสารโบราณคดี.

ปีที่ 6 (ฉบับที่ 2 สิงหาคม, 2518), หน้า 37.

ศิลปะอิสลาม (พุทธศตวรรษที่ 18 - 23)

เมื่อสิ้นพระเจ้าพระยะแล้ว อินเดียก็แบ่งแยกออกเป็นแคว้นเล็ก ๆ แต่ละแคว้นต่างก็มีอำนาจเช่นแคว้นแคชเมียร์ทางตอนเหนือ แคว้นกาเดียวาร์ และแคว้นคุชราชทางตะวันตก แคว้นมัลละทางภาคกลาง แคว้นพิหาร แคว้นเบงกอลทางตะวันออก ในพุทธศตวรรษที่ 16 พวกมุสลิมได้ขยายอำนาจเข้ามายังอินเดียทั้งทางตะวันออก ทางด้านการเมืองและศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 18 ชาวเตอร์กบาบูร์ได้สถาปนาราชวงศ์โมกุลขึ้น และตั้งเมืองเดลีเป็นแคว้นสำคัญของสุลต่าน ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 พระเจ้าอักบาร์ขึ้นครองราชย์ ราชวงศ์โมกุลซึ่งได้ดินแดนทางภาคเหนือและภาคกลางของอินเดียเจริญขึ้น พระองค์ทรงเป็นทั้งนักรบ และมักนิยมความงาม ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์พระศาสนาและศิลปนิมมาโดยตลอด ต่อมาในสมัยพระเจ้าชาฮานซีร์และพระเจ้าชาห์ชาน พระองค์ต่างก็ทรงอุปถัมภ์ศิลปะต่อมาอีกในสมัยพระเจ้าเอารังเชมพระองค์ไม่นิยมความงามทางด้านศิลปะทรงสั่งให้ทำลายประติมากรรมรูปเคารพและศิลปะของราชวงศ์โมกุลด้วย ตลอดสมัยของพระองค์มีแต่การจลาจล ใน พ.ศ. 2262 บันดดาของพระองค์ คือ พระเจ้าอุมม์หมัดชาห์ ได้ขึ้นครองราชย์แต่ก็เกิดจลาจลเนื่องจากพระเจ้าราชบุตรและมหาราชพยายามก่อความไม่สงบจนในที่สุดได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษในพุทธศตวรรษที่ 23 (1)

หลังจากอินเดียได้ตกอยู่ในอำนาจของพวกมุสลิมแล้วศิลปะแบบใหม่ก็เจริญขึ้นมาเป็นศิลปะที่แปลกไปจากศิลปะอินเดียอย่างมาก แต่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะอิหร่านอย่างชัดเจน

แม้ว่าศิลปะอิสลามจะเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับชาวอินเดีย แต่ก็ให้อิทธิพลต่อศิลปะอินเดียในสมัยหลังมากที่สุด จึงมีผู้กล่าวว่า แม้ว่าชาวอิสลามจะเป็นผู้ทำลายศิลปะอินเดียแต่ก็ได้สร้างความงามที่แปลกใหม่ให้กับชาวอินเดียด้วย ดังได้กล่าวมาแล้วว่าชนบทรรมนิยมประเพณี ภูมิประเทศและภูมิอากาศย่อมมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ เมื่อสิ่งเหล่านี้แตกต่างกันราวฟ้ากับดินระหว่างชาวอินเดียและชาวมุสลิม (อิหร่าน) ศิลปะที่ปรากฏออกมาจึงแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ชาวอิสลามคุ้นเคยกับทะเลทรายอันกว้างใหญ่สุดลูกหูลูกตา พวกเขา

(1) หม่อมเจ้า สุภัทดิศ ดิศกุล. เรื่องเดิม., หน้า 94 - 97.

จักแต่เพียงทะเลทราย เคยชินอยู่กับการขี่ม้าไปบนทะเลทรายเท่านั้น ห่างไกลจากธรรมชาติ
ว่าจะ เป็นต้นไม้ สัตว์ หรือความเจริญต่าง ๆ และความงามที่ได้มาจากความอุดมสมบูรณ์
ของธรรมชาติ ศิลปะของอิสลามที่แสดงออกมาจึงไม่มีต้นไม้ไม่มีสิ่งใดที่แสดงให้เห็นถึงความ
งามจากธรรมชาติเลย ทุกอย่างเป็นจินตนาการและเป็นสิ่งที่ชาวอิสลามได้มาเห็นในอินเดีย
ประกอบกับจากการจินตนาการ ศิลปะอิสลามจึงดูเหมือนเป็นภาพที่ได้มาจากจินตนาการโดย
แท้ไม่ว่าจะเป็นลวดลายเครื่องประดับ รูปบุคคล รูปสัตว์ ไม่มีลักษณะใดที่แสดงให้เห็นเป็น
ความจริงและรูปภาพที่เขียนขึ้นมักเป็นฉากการรบทอง ชีวีตในราชสำนักหรือฉากที่เกี่ยวกับชน
ชนมเนียมประเพณี สี่ที่ช่างก็มักใช้สี่สด เครื่องประดับที่ปรากฏในรูปบุคคลก็มักเป็นลวดลาย
เรขาคณิตมากกว่าในคติความเชื่อ อิสลามไม่ยอมให้ทำรูปเคารพแต่อย่างใด จึงไม่ปรากฏรูป
ปรากฏรูปเคารพเลย

สำหรับสถาปัตยกรรมนั้น เนื่องจากชาวมุสลิมห่างไกลจากธรรมชาติมาก
สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นจึงแสดงให้เห็นความสามารถของสถาปนิกได้อย่างเต็มที่ โดยสร้าง
ไว้โดด ๆ ไม่มีต้นไม้เข้ามาประกอบเพื่อให้ดูสวยงามขึ้น เช่น ปราสาทที่ฆมาฮาล

ลักษณะโดยทั่วไปของศิลปะอิสลาม

ศิลปะอิสลามไม่ปรากฏรูปเคารพที่เป็นประติมากรรมเลย แต่สิ่งที่เหลือให้เห็น
ชมและมีความงามที่แปลกใหม่ คือ จิตรกรรมและสถาปัตยกรรม จิตรกรรมในสมัยนี้แสดงให้เห็น
เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะอิหร่านอย่างชัดเจน จากเครื่องแต่งกาย จากลักษณะของการเขียน
ภาพด้านข้าง ลวดลายเครื่องแต่งกายและลวดลายประดับขอบรูปภาพ ภาพเขียนเหล่านี้โดย
มากมักนิยมเขียนเป็นภาพจิตรกรรมขนาดเล็ก ช่างเองจะพิถีพิถันต่อการเลือกวัสดุในการ
เขียนภาพมากที่สุด ในสมัยนี้มีหลายสกุลช่างด้วยกัน แต่ลักษณะรูปภาพที่เขียนแบ่งได้เป็น 2
ลักษณะ คือ กลุ่มที่นิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับชนมเนียมประเพณีของชาวอินเดีย เช่น
สกุลช่างคุชราช และอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งนิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับราชสำนักและความงามของ
หญิงสาว เช่น สกุลช่างโมกุล อย่างไรก็ตามก็ดี ลักษณะของภาพที่เขียนขึ้นจะมีแบบอย่างอันเดียว
กัน คือแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะอิหร่านอย่างมากรุนเอง

กิจกรรมการเรียนรู้ 3

ก) เมื่อนักศึกษารอ่านหัวข้อศิลปะคุปตะหลังคุปตะและศิลปะปาละเสนะ และศิลปะอิสลาม แล้วให้นักศึกษาหาเครื่องหมายถูก ✓ และผิด x ลงหน้าข้อ

- ( ) 1. เฮเลนนิสติกเป็นศิลปะแบบหนึ่งของศิลปะกรีก
- ( ) 2. พระพุทธรูปสมัยคันธารราฐไม่มีแบบอย่างของศิลปะอินเดียเลย
- ( ) 3. พระพุทธรูปสมัยคันธารราฐนิยมท่อมเฉียง
- ( ) 4. รูปสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้านิยมทำต่อลงมาถึงสมัยมถุรา
- ( ) 5. พระอุษณิษะหมายถึงพระเกตุมาลา
- ( ) 6. พระพุทธรูปมถุราได้รับอิทธิพลจากศิลปะกรีก
- ( ) 7. หัวเสาแบบคอรินเธียนและโบอาคันธ์สัมพันธ์กัน
- ( ) 8. ลายพวงอุ้งน ลายกามเทพแบกพวงมาลัยเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะกรีก
- ( ) 9. ศิลปะคันธารราฐ เริ่มต้นในบริเวณเมืองเปชาวาร์
- ( ) 10. พระธรรมจักรที่ฝ่าพระหัตถ์ของพระพุทธรูปแสดงถึงการแผ่ศาสนา

ข) ให้นักศึกษาเลือกตัวเลขทางซ้ายมือใส่ทางขวามือให้ถูกต้อง

ก ( )	ปางประทานอภัย	1. แบบอย่างศิลปะอินเดียอย่างแท้จริง
ข ( )	ศิลปะอมราวดี	2. สมัยพุทธศตวรรษที่ 12
ค ( )	ศิลปะคุปตะ	3. ชาวเตอร์กบาบูร์
ด ( )	มถุรา	4. ยกพระหัตถ์ขวาเสมอพระอังสา
ง ( )	ศิลปะคุปตะหมดความสวยงาม	5. พระพุทธรูปมีเครื่องประดับมาก
จ ( )	ศิลปะปาละ-เสนะ	6. ความงดงามที่แปลกใหม่
ฉ ( )	ชาวฮั่นชาว	7. ราชวงศ์สัตตวาทนะ
ช ( )	ศิลปะทมิฬ	8. แคว้นแคเคเตรีย
ณ ( )	ศิลปะอิสลาม	9. สุนทรียศาสตร์
ญ ( )	ราชวงศ์โมกุล	10. ราชวงศ์จาตุกยะ

สรุป

ศิลปะอินเดียในยุคแรกเริ่มมีได้มีแบบอย่างศิลปกรรมเป็นของตนเอง แสดงออกถึงอิทธิพลของศิลปะกรีกและโรมันอย่างเต็มที่ แต่เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือมีภูเขาทั้งทางด้านเหนือทั้งภาคกลางของประเทศและแนวทางใต้ ทำให้อิทธิพลจากภายนอกเข้ามาถึงอินเดียได้ช้ามาก และก็เป็นผลทำให้ศิลปะอินเดียปรับปรุงรูปแบบของศิลปะตามแบบอย่างของศิลปะตนเองได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นในศิลปะมอญรา จึงมิได้แสดงลักษณะของอิทธิพลศิลปกรรมต่างประเทศอีก ในทางตรงกันข้ามกลับแสดงออกถึงความเป็นอินเดียอย่างสมบูรณ์ และหลังจากนี้ศิลปะอินเดียก็ได้พัฒนาเป็นแบบอย่างเฉพาะของตนเองจนมาถึงศิลปะที่มีความงามสูงสุดคือศิลปะสมัยคุปตะในพุทธศตวรรษที่ 9 - 11 ความงามที่สมบูรณ์แบบในทุก ๆ ด้านทำให้ศิลปกรรมในสมัยนี้ได้แผ่กระจายให้อิทธิพลกับศิลปะประเทศข้างเคียง เช่น ไทย อินโดนีเซีย และแม้ศิลปะของประเทศจีน เป็นต้น แต่เนื่องจากกฎเกณฑ์ในสังคมของชาวอินเดียมีมากเกินไปได้เป็นผลกระทบต้อศิลปะคุปตะและทำให้ศิลปะคุปตะเสื่อมลงอย่างรวดเร็วเห็นได้ชัดจากศิลปกรรมที่แสดงออกอย่างแข็งกระด้างไม่มีชีวิตจิตใจ หรือแสดงออกในท่าอ่อนแอถึงมากจนเกินความเป็นจริง ที่ปรากฏในศิลปกรรมหลังคุปตะหรือการนิยมประดับด้วยเครื่องประดับมากมายในศิลปะปาละ-เสนะ และต่อมาไม่นานศิลปะอิสลามก็ได้มามีอิทธิตต่อศิลปะอินเดียแม้ว่าการเข้ามาของศาสนานี้จะทำลายรูปเคารพลงเป็นอย่างมากแต่ก็ได้นำความงามแปลกใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในยุคสมัยใดมาให้กับชาวอินเดีย ดังจะเห็นว่าภาพวาดด้านข้าง เป็นภาพขนาดเล็ก สถาปัตยกรรมก็มีความงามจนหาที่เปรียบมิได้ เช่น ปราสาททัชมาฮาล

แบบประเมินผลท้ายบท

ให้นักศึกษาเติมคำในช่องว่าง

1. พุทธศิลปะ เกิดจากคติความเชื่อทาง _____ สิ่งที่สร้างขึ้นมีทั้งทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม _____
2. งานการปกครองเริ่มแรกสุดของประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์ จัดตามแบบอย่าง _____
3. ภูมิประเทศอินเดียมียิวเขา _____ กั้นอินเดียออกเป็นอินเดียเหนือและอินเดียดั
4. ทิวเขาหิมาลัยเป็นข่อเกิดของ _____
5. ที่แหลมเดคข่านมีเทือกเขามาตกันแหลมเดคข่านออกเป็น _____
6. ศิลปกรรมรุ่นแรกของอินเดีย ปรากฏอิทธิพลของศิลปะ _____
_____ อย่างชัดเจน
7. ศิลปะอินเดียเสื่อมลงเพราะ _____
8. ศิลปะอินเดียมีความเกี่ยวข้องกับ _____

9. ศิลปกรรมที่พบในเมืองโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ปาดูในสมัย _____
10. โบราณวัตถุและผังเมืองที่พบในเมืองโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ปาดู _____
11. วัตถุที่พบในเมืองโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ปาดูมักทำด้วย _____
_____
12. อิฐที่ใช้ในการก่อสร้างของเมืองโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ปาดู _____
13. ศิลปะพื้นบ้านของโรมเหนือจาดาร์และฮาร์ปาดูเราเห็นได้จาก _____
14. สถาปัตยกรรมในยุคแรกเริ่มของอินเดียนั้นมักจะสร้างด้วย _____
15. การเจาะศาสนสถานลึกเข้าไปในภูเขานิยมทำกันมากใน _____
16. รูปสัญลักษณ์พุทธประวัติบางประสูติจะเป็นรูป _____
17. ศิลปะกรีกทางตะวันออกคือ _____
18. ลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปสมัยมูรธา คือ _____
19. เมืองนาคารชุนโรกณะ เป็นเมืองที่มี _____
20. การแสดงออกถึงลักษณะหนึ่งของความเสื่อมในศิลปะคือ _____